

חרבות ברזל כמחולל אתגרים והזדמנויות למדינת ישראל בזירה הבינלאומית

30.04.2024 | יוסף רוזן | written by

פתיח

מסמך זה נכתב במסגרת פרויקט ישראל 2.0, בהובלת פרופ' גבי סיבוני ופרופ' קובי מיכאל, ותחת הבקרה וההכוונה שלהם במסגרת אשכול ישראל והזירה האזורית והבינלאומית. במסגרת אשכול זה נדון בהרחבה במנעד סוגיות הקשורות ליחסי החוץ של ישראל, במעגל הקרוב הסובב אותה, במסגרת הסכמי אברהם ומדינות נוספות, וכך מול יתר מדינות העולם.

מבוא

מאמר זה סוקר את השינויים המרכזיים במעמדה של מדינת ישראל בזירה הבינלאומית בעקבות 7 באוקטובר, ואת האתגרים אך גם ההזדמנויות שניצבות לפתחה של מדינת ישראל.

טרם 7 באוקטובר נתפסה עדיין מדינת ישראל כאחד ממרכזי החדשנות המובילים בעולם, מעצמה טכנולוגית ומודיעינית, שהצליחה למנף את יכולותיה החדשניות גם לתמורות מדיניות במזרח התיכון (הסכמי אברהם, I2U2), ולחיזוק הקשר עם מעצמות עולות ועם מדינות מתפתחות, תוך ניהול מושכל וזהיר של היחסים מול רוסיה וסין. אולם במהלך שנת 2023, שילוב של מגמות גאופוליטיות והתפתחויות בזירת הפנים הישראלית ^[1] הרפורמה המשפטית והשסע החברתי העמוק שנפער סביבה ^[2] הובילו לפגיעה במעמד ישראל בזירה הבינלאומית.

רבות דובר על רמת המוכנות של מדינת ישראל במישור המבצעי, הצבאי והמודיעיני, וההפתעה האסטרטגית והטקטית של חמאס ב-7 באוקטובר. אך לצד זאת, גם להיחלשות מעמדה של מדינת ישראל בזירה הבינלאומית טרם המתקפה הייתה השפעה על היכולת לספק מעטפת מדינית למאמצים הצבאיים. השלכות העומק של אירועי 7 באוקטובר על מדיניות החוץ של מדינת ישראל טרם התבהרו. אומנם התרחשו תמורות שליליות אחדות, אך ישנן התפתחויות

שמצביעות על אפשרות לאופק ורוד יותר, ככל שנשכיל לטפח אותן.

יחסי ישראל והמעצמות

ראשית, מעמדה של ישראל בארה"ב כסוגיה דו-מפלגתית נשחק, [i] והביקורת נגדה התגברה על רקע מהלכים אשר נתפסו בעיני הממשל הדמוקרטי כשחיקת הדמוקרטיה בישראל, המסכנת את זהות הערכים לכאורה בין המדינות. [ii] כתוצאה מכך, הפעילות הביילטרלית בין המדינות לא התנהלה באופן חלק, והנשיא ביידן נמנע מאירוח רה"מ נתניהו בווינגטון או מפגישה עימו לפני ה-7 באוקטובר. עם זאת, ארה"ב נותרה המשענת הביטחונית המרכזית של מדינת ישראל, ומרכיב ליבה בביטחון הלאומי שלה. ברקע, ארה"ב נאלצת לתמרן גם מול הסיוע לאוקראינה, המשך היריבות מול סין על רקע תרחישי פלישה לטאיוואן ושמירה על עליונות טכנולוגית מולה.

מכלול האינטרסים הללו של ארה"ב, ובייחוד בשנת בחירות לנשיאות, אומנם הובילו לתמיכה רחבה בישראל אחרי 7 באוקטובר, אך גם כללו תנאים ומגבלות למלחמה בעזה. [iii] ככל שהמלחמה נמשכה, סבלנותו של ממשל ביידן נשחקה וגבר הלחץ על ממשלת ישראל להסכים לשורה של תנאים במישור ההומניטרי, הובעה הסתייגות מהרחבת המלחמה לרפיח ולזירות נוספות, ואף נשמעו קולות שקראו לבחון מחדש את אספקת החימוש והסיוע לישראל, טרם אישורו לבסוף של הסיוע בקונגרס. [iv]

המתקפה האיראנית הישירה נגד ישראל הפכה מגמה זו וחיזקה את מטריית ההגנה האמריקנית והאזורית על ישראל. [v] שוב הובלט שארה"ב אינה מעוניינת בהסלמה ובמלחמה אזורית רחבה, ולכן מתמקדת בהגנה ואף בניסיונות הכלה, בין היתר באמצעות קואליציות אזוריות. למרות זאת, ארה"ב והקהילייה הבינ"ל יצרו הבחנה מלאכותית בין האיום האיראני לבין המלחמה בחמאס ובחיזבאללה, כאילו אינם חלק מאותו מאבק רחב בציר הרדיקלי, הנתמך על ידי רוסיה וסין. צעדים אלה מהווים שיעור לא רק לשותפותיה של ארה"ב במרחבים אחרים, אלא גם ליריבותיה, רוסיה וסין.

לצד המורכבות ביחסים עם ארה"ב, יחסי מדינת ישראל עם שתי המעצמות האחרות, רוסיה וסין, ממשיכים במגמה שלילית. בשנים האחרונות הובילה הנוכחות הרוסית בזירה הצפונית של ישראל להרחבת יחסי ישראל-רוסיה. תחת מאמצי המב"מ (המערכה בין המלחמות) קיוותה ישראל כי רוסיה תוכל למלא תפקיד קונסטרוקטיבי בזירה הצפונית להצרת צעדיהן של סוריה ואיראן נגד ישראל. למשל, מניעת העברה של מערכות הגנה אווירית מתקדמות לשליטה והפעלה סוריות, פיקוח ובידוק של טיסות איראניות לסוריה והכלה של פעולות ישראליות בזירה הצפונית. אולם התקרבות זו גם הגבירה את הציפיות הרוסיות לתמורות מישראל במגוון התחומים, והקרמלין ידע לגבות מחירים כאשר לא קיבל את התמורה שציפה לה. מאז הפלישה הרוסית לאוקראינה והקשר המתחזק בין רוסיה לבין איראן נפרס מארג האינטרסים של רוסיה וישראל, ורוסיה הפכה לגורם לעומתי לישראל. [vi]

בעקבות 7 באוקטובר, העמדה הרוסית כבר לא הותירה מקום לספק. רוסיה תומכת באופן פומבי בציר שמובל על ידי איראן נגד ישראל. אף שכיום יחסי ישראל-רוסיה נמצאים בשפל, מדינת ישראל עדיין שבויה בתפיסה זהירה מדי מול רוסיה, וטרם עדכנה את מדיניותה מול אוקראינה.

בקשר לסין, כבר שנים מספר שהיחסים שלה עם ישראל נמצאים במגמת ירידה, מדינית וכלכלית. בדומה לרוסיה, גם מול סין היו אלה בעיקר מהלכי מדיניות החוץ האגרסיביים של סין שהובילו לריחוק ישראלי ממנה. למעשה, מאז שנת 2019, בעקבות חיסול האוטונומיה של הונג-קונג, מגמות הפנים המדאיות בסין, האיומים נגד טאיוואן, חוסר השקיפות והסתרת המידע סביב התפרצות מגפת הקורונה ב-2020, והיריבות המחריפה בין סין לבין ארה"ב⁷ היקף היחסים שלה עם מדינת ישראל הצטמצם עד מאוד. [vii] [viii]

לאחר 7 באוקטובר הוחרפו המסרים הסיניים נגד ישראל, ובמקרים מסוימים אף ביטאו אנטישמיות שקודם לכן הופיעה רק בשוליים של החברה הסינית. יתרה מכך, סין ממשיכה להעניק גיבוי מדיני לציר בהובלת איראן, ומיישרת קו עם רוסיה בתגובות להתפתחויות במזרח התיכון, בעיקר כדי לזכות באהדה בקרב מדינות הדרום הגלובלי ולהפריע לארה"ב. במקביל, סין מנסה למנף את עליית היקף הסחר עם ישראל כדי לייצר הפרדה בין קידום שיתוף פעולה כלכלי עם ישראל לבין עמדתה בנוגע לחמאס ואיראן. אך לעת עתה, ניסיון זה נכשל וזימים ישראליים מסתייגים מעבודה עם השוק הסיני. התפתחויות אלה מחדדות צורך להגדיר באופן טוב יותר את ההזדמנויות והסיכונים ביחסים עם סין, בדגש על נקודות החיבור בין אינטרסים כלכליים לאינטרסים של ביטחון לאומי. חשיבה בכיוון זה צריכה להתייחס גם למענה הנדרש והרגיש לחיזורים הגוברים מכיוון טאיוואן, בעיקר לאחר 7 באוקטובר. [ix]

יחסי ישראל ומדינות האמצע / מעצמות הביניים

במציאות בינלאומית שבה אירועים גאופוליטיים שולחים אדוות מאזור גאוגרפי אחד לאחר והמרחבים קשורים זה בזה, גם להתפתחויות במזרח התיכון יש השלכות גלובליות. מכיוון שכך, לא רק מעצמות פועלות לשימור האינטרסים שלהן במרחב, אלא גם מדינות אמצע רבות אשר מושפעות מהתפתחויות אלה. בהקשר זה יש לשים דגש מיוחד על מדינות האינדו-פסיפיק ואירופה.

בהסתכלות מרחבית, האינדו-פסיפיק הינו מגוון מאוד וכולל גם מדינות שאינן מקיימות קשרים דיפלומטיים עם מדינת ישראל, אך בכל זאת מהווה יעד חשוב ומרכזי לכלכלה הישראלית ולתעשיות הביטחוניות, בדגש על שותפות קרובות כגון הודו ויפן. ככלל, מרחב האינדו-פסיפיק מודאג מההתפתחויות במזרח התיכון, בעיקר משום השלכותיו על תרחישי איום באסיה, ובראשם האיומים מכיוון סין וצפון קוריאה. בהקשר זה, הצורך להתעצם צבאית ולחזק את השותפות עם ארה"ב, לפחות בהגנה, נובע מלקחי ניהול המלחמה של ישראל.

קונקרטי להודו, למרות זהות האינטרסים עם ישראל, בשנה האחרונה היחסים הביטורליים לא

המריאו גבוה, וגם לאחר 7 באוקטובר הקפידה ממשלת הודו לשמור על מדיניותה המסורתית המאזנת בין העולם המוסלמי והערבי לבין ישראל, ונעה בין תמיכה בזכות ההגנה העצמית של ישראל לבין סיוע הומניטרי לפלסטינים.^[x] בזהירות האופיינית לה, גם בהקשר האיראני, הודו הביעה דאגה אך לא גינתה את המתקפה האיראנית על ישראל, בעיקר בשל אינטרסים מיידיים של הודו מול איראן (שחרור חטופים הודים).^[xi] משמעותית מכך, המלחמה קטעה את מאמצי עיצוב הארכיטקטורה האזורית החדשה, שהייתה רלוונטית ביותר גם למימוש תוכנית המסדרון הכלכלי בין הודו, המזרח התיכון ואירופה (IMEEC), וישראל סומנה כשותפה קריטית בה.^[xii] מאז המלחמה עיקר המאמצים של הודו במימוש התוכנית מופנה למדינות אחרות, ואף המסגרת המצומצמת של שיתוף הפעולה I2U2 הצטמצמה בפועל (גם אם לא רשמית) לכדי I1U1, לחיזוק קשרי הודו עם איחוד האמירויות.^[xiii]

באשר ליפן, הזינוק בפעילות הכלכלית שלה בישראל נבלם, ובדומה למגמה הכללית בהייטק הישראלי, גם ההשקעות היפניות הצטמצמו (ירידה של 57% בהשקעות).^[xiv] כמו כן, למרות שינויים דרמטיים בתפיסת הביטחון של יפן, אלה טרם פתחו את הדלת לשיתוף פעולה עם ישראל בתחום הביטחוני, ונראה כי על רקע המלחמה נותר קידום שיתוף פעולה כזה רחוק ממימוש, הגם שהפוטנציאל קיים.

מעבר לשתי שותפות מרכזיות אלה, יש לקחת בחשבון שמדינות עניין נוספות במרחב האינדו-פסיפיק עדיין רואות במדינת ישראל מודל הצלחה, ומעוניינות בקידום שיתוף פעולה טכנולוגי על בסיס גישה פרגמטית ששמה את הפוליטיקה בצד. כך למשל, אפילו מדינה חשובה שאינה מקיימת יחסים דיפלומטיים עם ישראל, דוגמת אינדונזיה,^[xv] נכונה, לפי דיווחים מספר, לקדם תהליך נורמליזציה מדורג, כחלק משדרוג מעמדה בארגון המדינות המפותחות.^[xvi] גישה זו רלוונטית כמובן גם למדינות ידידותיות לישראל במרחב כמו רפובליקת קוריאה, סינגפור ואחרות.

גם באירופה המעצב המרכזי הינו האיום, במקרה זה הרוסי, נוכח הפלישה הרוסית לאוקראינה ופרוץ המלחמה הרחבה בפברואר 2022. לצד זאת, אירופה הגבירה את מאמציה לקדם מדיניות לבלימת ההשפעה הסינית ומעורבותה בטכנולוגיות קריטיות. דרך משקפיים אלה גם נבחנו היחסים עם ישראל. בנוגע לאיום הראשון, מדינת ישראל ניצבה בפני לחץ לשינוי מדיניות ומתן סיוע לאוקראינה; וביחס לאיום השני, ישראל פעלה להגן על האינטרסים החיוניים שלה מפני השתלטות זרה, הרבה לפני המאמצים שאנו רואים היום באירופה בהקשר של סין, ועל כן ישראל יכולה לשמש מקרה בוחן לאימוץ כלים רגולטוריים להגבלת השפעה והשקעות סיניות.^[xvii]

המלחמה בעזה החריפה את האנטישמיות באירופה, והבליטה את החיבור בין אסלאם רדיקלי בקרב קהילות מהגרים רבות ביבשת הישנה לבין השמאל הפרוגרסיבי, שרואה בפלסטינים קורבן של הקולוניאליזם שישראל מייצגת בעיניהם. מול אווירה עוינת זו, דווקא חלק מממשלות אירופה הביעו תמיכה במדינת ישראל, ולעיתים אף פעלו להגן על עמדה זו מול בתי המשפט והפרלמנטים המקומיים. עם זאת, ככל שהמלחמה התארכה, כך נשחקה התמיכה ונשמעו קולות להפסיק את

ייצוא אמצעי הלחימה והחימוש לישראל על בסיס טענות הומניטריות. בנוסף, חברות אירופיות אחדות צמצמו את פעילותן מול ישראל, למשל חברות שילוח ימי וחברות תעופה, לכאורה בשל חשש ביטחוני. [xviii]

אתגרים והזדמנויות בסביבה גאופוליטית משתנה

המתקפה של חמאס נגד ישראל הייתה חלק ממאמץ אזורי רחב של הציר בהובלת איראן למנוע, בין היתר, עיצובה של ארכיטקטורה חדשה במזרח התיכון, הכוללת נורמליזציה בין סעודיה לבין ישראל. אולם אין לראות במלחמה זו אירוע אזורי נקודתי, אלא חלק ממאבק גלובלי בין כוחות מנוגדים. ככזה, האירועים במזרח התיכון מחדדים לא רק את האתגרים הניצבים בפני מדינת ישראל בזירה הבינ"ל, אלא גם את הדרכים להתמודדות עימם.

כפי שתואר לעיל, ההתפתחויות בחצי השנה האחרונה חידדו פערים מספר בין ישראל לבין ארה"ב, המחייבים חשיבה מעמיקה בנוגע לעיצוב מחדש של היחסים המיוחדים בין המדינות. במישור המדיני, ארה"ב הפגינה תמיכה בישראל לצד לחץ כבד בסוגיות הומניטריות, ואף הדגימה כי הטלת וטו במועצת הביטחון של האו"ם אינו אוטומטי. במישור החברתי, שינויים דמוגרפיים בארה"ב והידוק הקשר בין קהלים פרוגרסיביים לאסלאם רדיקלי הגבירו את האנטישמיות. במישור הביטחוני, מהלכי ארה"ב הן בהקשר של המלחמה בעזה והן במאבק מול איראן הבהירו כי עיקר התמיכה האמריקנית באה לידי ביטוי במטרייה הגנתית ואספקת חימושים [2] תלות שאף הציפה קולות בישראל המטילים ספק בכדאיות הסיוע הביטחוני.

לאור זאת, האתגר המרכזי של מדינת ישראל מול ארה"ב הוא עיצוב מחדש של היחסים המיוחדים באופן שמבטא טוב יותר ממד של שותפות על פני תלות. לשם כך יש לשמר את המטרייה ההגנתית האמריקנית, ובמקביל להסדיר מול ארה"ב חופש פעולה צבאי מתוך תפיסה שמגדירה את פעולות ישראל נגד אויביה כחלק ממאבק גלובלי שבו מדינת ישראל גם פועלת לשימור האינטרסים של ארה"ב. לצד זאת, יש לבחון את הדרכים לשיקום מעמד ישראל כסוגיה דו-מפלגתית בארה"ב.

כמו כן, המתקפה האיראנית נגד ישראל התניעה מחדש את עיצוב הארכיטקטורה האזורית בהובלה אמריקנית, שבאה לידי ביטוי בקואליציית ההגנה האזורית. התפתחות זו חיובית מאוד, אך חייבים להכות בברזל כל עוד הוא חם. בהקשר זה, האתגר המרכזי הוא מציאת הדרכים לביסוס מדינת ישראל כחלק משמעותי במסגרות אזוריות ובינלאומיות מעבר למישור הביטחוני, דוגמת המסדרון הכלכלי בין הודו, המזרח התיכון ואירופה (IMEEC). בהקשר זה, ישנה חשיבות רבה לחיזוק מסגרת העבודה המשולשת בין ישראל-קפריסין-יוון כמכפיל כוח ביישום תוכנית המסדרון הכלכלי עם המזרח התיכון ואסיה, אך גם בהתמודדות מול טורקיה, והגברת הביטחון האנרגטי.

במקביל, אל למדינת ישראל לזנוח מרחבים אחרים שלמרות המלחמה רוחשים אהדה רבה כלפי

ישראל, וטומנים בחובם הזדמנויות רבות ב"יום שאחרי", בדגש על מרכז אסיה והקווקז. לתוצאת המאמצים לסיום הסכסוך בין אזרבייג'אן וארמניה יש השלכות גם על עומק הפעילות של ישראל במרחב, והיא יכולה אף לשמש שיעור בהקשר של הסכסוכים במזרח התיכון.

לצד האתגרים לעיל, המלחמה גם החריפה את האתגרים מול רוסיה וסין, וחשפה את חולשות המדיניות הזהירה מולן עד כה. כעת נפתח הפתח לחישוב מחדש של ניהול הסיכונים והמדיניות הישראלית כלפי רוסיה וסין. מול רוסיה, למרות השפל ביחסים הביטורליים והתמיכה הרוסית הרחבה באיראן ושלוחיה, ממשלת ישראל טרם עדכנה את מדיניותה הזהירה, המניחה כי זו בעלת ערך לשימור האינטרסים בזירה הצפונית, כולל במסגרת המב"מ. האתגר של מדינת ישראל הוא ביצירת מדיניות חדשה התואמת את המציאות הגאופוליטית הנוכחית.

מדיניות עדכנית זו צריכה להתבסס על בסיס האינטרסים המיידים של ישראל, גם ללא קשר להיבט האוקראיני שכרוך במדיניות מול רוסיה, אך לדעת למנפה בהקשר הנכסיות הישראלית לארה"ב ואירופה. מול סין הניואנסים שונים לעומת רוסיה, אך לא ניתן להתעלם ממגמת הידוק שיתוף הפעולה ביניהן, כאשר האתגר נותר מציאת דרך הביניים בין קשרי הסחר הענפים לבין ההגנה על הביטחון הלאומי, נתיב שהרבה יותר קשה להתנהל בו נוכח עמדת הסינים מול חמאס ואיראן. עם זאת, גם בהינתן מגבלות רגולטוריות ושיקולים אסטרטגיים מצידה של ישראל, סין הינה עדיין שותפת סחר מרכזית של ישראל. כמו כן, אין להתעלם מהנוכחות הגוברת של סין במזרח התיכון במגוון תחומים שמשפיעים גם על האינטרסים של ישראל.

אתגר משמעותי נוסף שהתחדד בעקבות 7 באוקטובר נוגע לסוגיית הקשר בין קהילות יהודיות ברחבי העולם לבין מדינת ישראל, סוגיה הטומנת בחובה גם צורך בבחינה המדיניות הנוכחית בנוגע לעלייה וקליטה, תוך תחקור הכשלים של המדיניות שיושמה בנוגע לעולים מאוקראינה החל משנת 2022, וקודם לכן בתקופת העלייה הגדולה של שנות ה-90 מבריה"מ. לצד זאת, צריך גם לפתח את קשרי ישראל עם קהלים אחרים, בדגש על הקהילה ההינדית, שברובה אוהדת את העם היהודי ומדינת ישראל.

בנוסף לכל אלה, מדינת ישראל צריכה לשנות את גישתה למרחב האינו-פסיפיק, ולאמץ מדיניות רשמית כלפי המרחב שמכירה בחשיבות של יחסי הגומלין בין האינו-פסיפיק לבין המזרח התיכון, ולפעול גם מול מדינות שאינן בהכרח חלק מה-QUAD בראשות ארה"ב. זאת, תחת אותה תפיסה של קואליציות מינילטורליות בתחומי הביטחון והטכנולוגיה. במסגרת זו, יש הזדמנות ביום שאחרי אף לבסס קשרים עם מדינות שאינן מקיימות יחסים דיפלומטיים עם ישראל דוגמת אינדונזיה, שכבר הביעה נכונות לכך, אך גם מדינות נוספות שמשנות את פניהן, כמו סינגפור.

בשורה התחתונה, המלחמה גרמה להחרפת מגמות שהחלו קודם לכן, אך בה בעת גם יצרה הזדמנויות רבות לעיצוב מחדש של הסדרים קיימים על מנת להבטיח את חוסנה של מדינת ישראל לשנים הבאות. כדי לנצל הזדמנויות אלה חייבים להיות מאוחדים, אקטיביים ומוכווני מטרה, אחרת נפספס את ההזדמנויות, וההסדרים החדשים יוכתבו מעל ראשה של מדינת ישראל.

i] Kerry Anderson, "THE BIPARTISAN CONSENSUS IN FAVOR OF ISRAEL IS BROKEN, BUT WHEN WILL IT CHANGE U.S. POLICY?".
<https://warontherocks.com/2024/04/the-bipartisan-consensus-in-favor-of-israel-is-broken-but-when-will-it-change-u-s-policy>

ii] Lauren Sforaza, "Biden calls on Netanyahu not to advance vote on Israel's judicial reform bill".
<https://thehill.com/homenews/administration/4115111-biden-calls-on-netanyahu-not-to-advance-vote-on-israels-judicial-reform-bill>

.]iii] WSJ: "US presses Israel to begin winding down Gaza war"
<https://www.wsj.com/world/middle-east/bidens-national-security-chief-visits-israel-amid-rift-over-regions-future-5f3e969d>

iv] TOI: "US senate votes to advance Israel aid bill after months of delay".]
https://www.timesofisrael.com/liveblog_entry/us-senate-votes-to-advance-israel-aid-bill-after-months-of-delay

v] FDD: "Israel proposes international coalition against Iran".]
<https://www.fdd.org/analysis/2024/04/14/israel-proposes-international-coalition-against-iran>

.]vi] Joseph Rozen, "Israel should reevaluate its relations with Russia"
<https://blogs.timesofisrael.com/israel-should-reevaluate-its-relations-with-russia>

vii] EPC:]
<https://epc.ae/en/details/scenario/end-of-pragmatism-the-future-of-china-israel-relations-amid-beijing-s-position-on-gaza-war>

.]?viii] Rozen and Afterman, "Can the US and Israel manage the China challenge"
<https://nationalinterest.org/feature/can-us-and-israel-manage-china-challenge-205869>

ix] <https://www.misgavins.org/rozen-did-china-really-choose-a-side-in-the-war>

x] Kiran Sharma, Nikkei Asia:]
<https://asia.nikkei.com/Politics/Middle-East-crisis/India-s-response-to-Israel-Hamas-war-sparks-political-fight-at-home>

xi]]

<https://economictimes.indiatimes.com/news/international/world-news/israel-attack-ed-by-iran-india-calls-for-restraint-issues-statement/articleshow/109281364.cms?from=mdr>

xii] Suri, Ghosh, Taneja, Patil, and Mookherjee, ORF:]
<https://www.orfonline.org/research/india-middle-east-europe-economic-corridor-towards-a-new-discourse-in-global-connectivity>

xiii] Suri, ORF:]
<https://www.orfonline.org/research/old-fashioned-trust-and-credibility-bind-india-uae-ties>

xiv]]

https://www.harel-hertz.com/_files/ugd/da3271_c309359e478c425fa4fa1961f9948198.pdf

xv] Lahav Harkov:]
<https://jewishinsider.com/2024/02/israel-indonesia-normalization-state-department>

xvi]]

https://www.timesofisrael.com/liveblog_entry/report-indonesia-to-normalize-ties-with-israel-in-exchange-for-jerusalem-supporting-its-entry-into-oecd

xvii]]

[https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2024/754446/EXPO_STU\(2024\)754446_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2024/754446/EXPO_STU(2024)754446_EN.pdf)

xviii]]

<https://www.politico.eu/article/uk-urged-stop-selling-weapons-israel-killing-aid-workers-world-central-kitchen-gaza-peter-ricketts>